

UN CĂRTURAR ORIGINAR DIN PETROȘANI ÎNTR-UN MOMENT ÎNCORDAT SEBASTIAN STANCA

CONSTANTIN PASCU

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, localitățile Văii Jiului — odinioară pașnice sate de diobani, netulburate de nici un zvon al civilizației industriale — cunosc o rapidă dezvoltare, odată cu sporirea substanțială a cantităților de cărbune extras din minele de aici.

Viața culturală începe să prindă contur odată cu apariția primelor școli de stat (școli profesionale românești existau încă de prin 1848¹) a primului organ de presă locală² a organismelor culturale, cum sînt cercurile de citit, biblioteca populară „Societatea artiștilor amatori“, „Asociația de cîntece și dansuri“³ etc. Cu toate acestea, de adevărați animatori culturali care să urmărească țeluri bine conturate, să dispună de pregătire și vocație, nu putem vorbi decît de la începutul secolului nostru.

Între personalitățile culturale, originare din Valea Jiului dar a căror activitate a depășit cu mult sfera de interes a acestor meleaguri, se află, fără îndoială, și Sebastian Stanca, un cărturar cu o vastă cultură, cu marcate aptitudini literare și cu dragoste pentru locurile natale pe care le-a evocat cu nenumărate prilejuri în lucrările sale.

Născut la Petroșani la 17 octombrie 1878, Sebastian Stanca și-a început învățătura cu tatăl său, Avram Stanca, luptător pentru cauza neamului, a celor mulți și oproșiți, unul dintre întemeietorii învățămîntului în limba română din Valea Jiului. A studiat apoi la gimnaziul din Sebeș și la liceele din Deva și Brașov, în acest din urmă oraș susținîndu-și și bacalaureatul, în anul 1898. La îndemnul tatălui său, care era preot în Petroșani, ca fiind primul dintre urmașii acestuia, Sebastian Stanca, a frecventat între anii 1898—1901, cursurile teologice la Sibiu dar, la îndemnul vocației sale adevărate, și-a continuat studiile universitare, între anii 1901—1905, la Facultatea de litere a Universității din Budapesta.

Venit în capitala Ungariei într-un moment încordat, în care politica de maghiarizare forțată a naționalităților care compuneau conglomerata

1. Vezi Constantin Pascu, Mircea Munteanu, *Teatrul în Valea Jiului*, Schiță monografică, Petroșani, 1968, p. 17.

2. Vezi Constantin Pascu, „Valea Jiului“, primul organ de presă de pe meleagurile noastre, în ziarul „Steagul roșu“, Petroșani, din 6 iunie 1970.

3. *Ibidem*.

tu austro-ungar (și, în primul rând, a românilor, majoritari în Transilvania) luase forme de-a dreptul aberante, tinărul student din Petroșani se avintă cu tot elanul vîrstei în lupta de reînnoțire națională a românilor ardeleni, promovată de ramura „activistă“ a Partidului Național Român.

La Budapesta este prezent la întîlnirile membrilor Societății academice „Petru Maior“ a studenților români de aici, și leagă prietenii trainice cu Octavian Goga (care mai tîrziu, îi va fi naș la nuntă) cu Ion Lapadatu, Vasile Moldovan ș.a. cu care poartă discuții politice și literare aprinse, croind planuri de acțiune împotriva politicii de maghiarizare și pentru ameliorarea soartei românilor ardeleni. Un efect deosebit asupra sa și asupra celorlalți studenți români, a avut-o prezența, în anul 1901, la Budapesta, în mijlocul membrilor Societății „Petru Maior“, a tinărului dar deja cunoscutului savant de la București, Nicolae Iorga, care, cu știuta-i însuflețire și erudiție, le-a vorbit tinerilor despre figura emblematică a marelui domn al primei Uniri, Mihai Viteazul, îndemnându-i să caute noi căi și mijloace în lupta pentru păstrarea ființei naționale, pentru cîștigarea drepturilor politice necesare liberei afirmări a românilor ardeleni, pentru pregătirea unirii cu patria-mumă. De altfel, pe Nicolae Iorga, studentul Sebastian Stanca îl va fi întîlnit în aceeași vară la Petroșani, în casa tatălui său, vizitată de savantul istoric în prima din peregrinările sale prin Ardeal⁴.

În atmosfera entuziastă, produsă de trecerea lui Nicolae Iorga prin Budapesta, propunerea studentului A.P. Bănuț de a se înființa o publicație culturală românească în capitala Ungariei, el oferindu-se să acorde și sprijinul material necesar inițial a găsit o aprobare entuziastă și unanimă. În amintirile sale, publicate postum⁵, Sebastian Stanca aduce prețioase informații cu privire la anii de început ai acestei publicații, la a cărei zămislire a contribuit el însuși.

Prima întîlnire legată de realizarea acestui proiect — aflăm din aceste amintiri — a avut loc acasă la A.P. Bănuț, cu participarea a 13 studenți în litere, comerț și drept, între care se afla și Sebastian Stanca. De semnalat este faptul că între cei prezenți nu se afla (deși fusese invitat) Octavian C. Tăslăuanu, pe atunci secretar la Consulatul general al României din Budapesta, care nu privea cu încredere intenția studenților respectivi. Abia după ce se va convinge că acțiunea lor dă roade, C. Tăslăuanu, cu spiritul său întreprinzător, va acapara conducerea revistei și ceea ce constituie cu adevărat meritul său, va ridica treptat la nivelul unei mari publicații de elevată ținută.

Următoarea consfătuire va avea loc în ziua de 10 mai 1902, de data aceasta chiar în locuința budapestană a lui Sebastian Stanca, din strada Lonyai, nr. 11. Acceptarea lui Sebastian Stanca, în calitate de gazdă a acestei importante consfătuiri, constituie o recunoaștere a meritelor sale cu privire la conturarea profilului noii publicații. Cu acest prilej, se con-

4. Constantin Pascu, Nicolae Iorga la Petroșani, în ziarul „Steagul roșu“, Petroșani, din 27 septembrie 1969.

5. Dr. Sebastian Stanca, Cum am înființat revista „Luceafărul“ la Budapesta, în „Revista de istorie și teorie literară“, tomul 19, 1970, nr. 4, p. 645—652.

stituie primul comitet de redacție al viitoarei reviste, între membrii căruia îl aflăm — cum era de așteptat — și pe Sebastian Stanca. În ziua următoare, în aceeași locuință, pusă cu generozitate la dispoziție de către Sebastian Stanca, revista primește, după aprinse dezbateri denumirea metaforică „Luceafărul“.

În zilele următoare, Sebastian Stanca se alătură celorlalți membri ai noului comitet trimițând scrisori către prieteni, rude, cunoscuți, în care se populariza noul proiect, cerându-se sprijinul necesar înfăptuirii lui. Între numeroasele răspunsuri încurajatoare primite se distinge mesajul lui Nicolae Iorga, în cuprinsul căruia putem citi, între altele : „Sinteti în luptă și trebuie să luptați... Asupra românilor, înstrăinată prin altă viață de stat, vorbiți-ne“. Cuvintele lui Iorga, tipărite în primul număr al revistei, au contribuit la conturarea mai clară a programului patriotic al acestei publicații. Ele „concordau perfect cu gândurile și intențiile noastre“⁶, își amintește Sebastian Stanca. Este aici momentul să facem o precizare. În „Spovedaniile“ sale, Octavian C. Tăslăuanu, merituosul conducător de mai târziu al revistei, recunoaște că modul în care s-a pus la cale apariția „Luceafărului“ nu îi este cunoscut, fiindcă nu a fost prezent la „conciliabule“⁷. Credem însă că el exagerează (nu e prima dată) când afirmă că „Revista „Luceafărul“, cum a trecut sub conducerea mea (s.n.), s-a pus în serviciul ideii de unitate națională“⁸. Este ca și cum ar fi afirmat că, pînă la venirea sa, „Luceafărul“ nu ar fi slujit cauza națională pentru care de fapt, a și fost gândit. De altfel, Tăslăuanu, fire impulsivă și ironică, nutrește atît dispreț pentru „ceata“ care a întemeiat revista, încît în „Spovedaniile“ sale nu pomeneste măcar în treacăt, numele tuturor celor zece ctitori. În unul din ultimele sale articole însă Tăslăuanu recunoaște, indirect, rolul inițiativei acestor „tineri“ în viața sa : „Îndată după sosirea mea în capitala Ungariei a apărut „Luceafărul“ și destinul meu a vrut ca să-mi leg viața de această revistă. Revista putea să nu apară tocmai atunci sau puteam să nu fac cunoștință cu tinerii care o scoteau“⁹.

Primul număr al revistei vede lumina tiparului în condiții grafice deosebite în tipografia lui D. Birăuțiu din Budapesta, la 1 iulie 1902. Revista va avea de acum o apariție bilunară. Sebastian Stanca semnează în numărul 2 al revistei, din 15 iulie 1902, o încercare literară intitulată „Vis“ și cîteva considerații sub titlul „Ceva despre dramă“, în nr. 2 și 3 din 15 iulie și, respectiv, 1 august 1902, legate de rolul social al acestei specii a genului dramatic, constatînd în final că drama este nemotivat de puțin cultivată în literatura noastră.

În vacanța universitară, Sebastian Stanca se întoarce acasă la Petroșani și ca el fac toți ceilalți tineri din jurul publicației care lasă apariția revistei pe seama lui A.P. Bănuț.

6. *Ibidem*, p. 648.

7. Octavian Tăslăuanu, *Spovedanii*, București, 1976, p. 114.

8. *Ibidem*.

9. *Idem*, *La un popos*, articol publicat în Octavian C. Tăslăuanu, *Volum comemorativ*, Miercurea-Ciuc, 1978, p. 143.

La reîntoarcere, Stanca publică în revistă o traducere din Lessing, în numărul 6, din 15 septembrie, și apoi o recenzie la un manual scolar, în numărul dublu 9—10, din 15 noiembrie, 1902.

Săptămînal, Sebastian Stanca participă la întrunirile comitetului de redacție care discută și aprobă sumarele revistei și care hotărăște apariția ei viitoare.

Începînd din anul 1903, în comitetul de redacție, la propunerea lui Octavian Goga — care, între timp, își cîștigase prin poeziile sale un loc privilegiat în comitet — a fost introdus Octavian C. Tăslăuanu, cel care avea să-și lege de acum înainte numele de toate seriile revistei „Luceafărul“, apărut de-a lungul anilor la Budapesta, Sibiu și București.

Ideile sale de înnoire — orice s-ar zice, cam prea timpurii, a revistei care își cîștigase deja un prestigiu în rîndul cititorilor dar mai ales, cum am văzut, spiritul său ironic, caustic uneori pînă peste limitele admise, așa cum, de fapt, reiese din „Spovedaniile“ sale — au produs în scurt timp o disensiune între membrii comitetului de redacție al revistei, care s-au despărțit în două tabere. După vacanța de iarnă a anului 1902, o parte dintre cei care nu erau de acord cu ideile și felul de a fi ale lui Tăslăuanu s-au retras din comitet, în fruntea lor aflîndu-se chiar inițiatorul revistei A.P. Bănuț. Printre cei demisionați s-a aflat și Sebastian Stanca. Alături de Tăslăuanu rămîn însă Octavian Goga, Ion Lupaș și Ion Lapedatu.

Împăcarea dintre cele două grupări are loc la stăruințele lui Ion Lapedatu și Ion Lupaș, la sfîrșitul lui iunie 1903, și cu acest prilej Sebastian Stanca revine printre membrii echipei fondatoare, nu însă cu entuziasmul inițial. Colaborarea sa directă la revistă a mai constatat în publicarea, în nr. 2 din 15 ianuarie 1903, a unei alte încercări literare, purtînd titlul „Cetatea Bolii“, inspirată din spiritualitatea melegurilor Văii Jiului.

Termindu-și, în 1905 studiile, Sebastian Stanca incheie capitolul „Luceafărul“, fiind repede absorbit de grijile profesiei și ale familiei. El va desfășura însă pînă la sfîrșitul vieții o susținută activitate publicistică în paginile revistelor și ziarelor „Poporul român“, „Telegraful român“, „Lupta“, „Revista teologică“, „Renașterea“ ș.a., unde își va spune părerea avizată despre multe probleme, culturale îndeosebi, la ordinea zilei.

Amintirile anilor de entuziasm tineresc de la „Luceafărul“ nu se va șterge niciodată din sufletul său, el revendicîndu-și, pe bună dreptate, un rol important între ctitorii revistei. Cu Octavian C. Tăslăuanu a continuat să întretină relații, ce-i drept cam distante. La un moment dat îi aflăm pe amîndoi semnînd (alături de Ioan Agîrbiceanu, Tiberiu Brediceanu, Zaharia Bârsan, Ilarie Chendi, Octavian Goga, Șt. O. Iosif, Aurel Vlaicu ș.a.) o declarație de solidaritate cu comitetul executiv al Partidului Național Român, dată în Sibiu la 8 noiembrie, 1912. Că nu i-a purtat pică lui Tăslăuanu reiese și din faptul că recunoaște sincer marele rol jucat de el pentru viața ulterioară a „Luceafărului“¹¹.

10. Dr. Sebastian Stanca, art. cit., p. 652.

Cu toate că preocupările sale de mai tirziu îl îndepărtau de literatură, Sebastian Stanca a continuat să scrie proză scurtă precum și piese de teatru originale ori prelucrate din literatura germană, din care a tradus cu talent multe pagini. Între lucrările sale amintim povestirile „Lazăr diacul“, „Fiul cantonierului“, „Greva“, comediiile „Bucătăreasa“, „Pribeगी“, drama „Sergentul“ ș.a., cele mai multe tipărite sub egida „Astrei“, la Sibiu. Notabile în aceste încercări sînt, mai ales, unda de umanism care se degajă din paginile lor, aplecarea constantă asupra aspectelor sociale, precum și sentimentele patriotice ale autorului.

Se cuvine să arătăm aici și o altă latură a activității literare a acestui om de aleasă cultură și anume aceea de traducător de librete de operă și operetă, într-o vreme cînd la Cluj se puneau bazele teatrului muzical în limba română. El a tradus și adaptat în versuri un număr de 11 astfel de librete, între care s-au aflat cele ale lucrărilor „Lucia de Lamermoor“ de Donizetti, „Frumoasa Elena“ de Offenbach, „Romeo și Julieta“ de Gounod, „Freischütz“ de Weber, „Vinzătorul de păsări“ de Zeller ș.a.

Sebastian Stanca a desfășurat și o rodnică activitate de conferențiar, în cadrul acțiunilor organizate sub egida „Astrei“ mai ales. Între subiectele pe care le-a abordat, aducînd prețioase contribuții personale, au fost cele referitoare la prezența lui Mihai Viteazul în Alba Iulia și a lui Gheorghe Lazăr la Sibiu, la viața și opera lui Gheorghe Dima, Vasile Moga ș.a.

Preocupat de cercetarea științifică, Sebastian Stanca ne-a lăsat și alte lucrări demne de atenție, între care amintim „Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului“ precum și foarte interesanta lucrare, intitulată „Monografia istorică a Văii Jiului“. Această din urmă lucrare a fost recomandată Academiei Române spre premiere de către istoricul clujean Alexandru Lapedatu. „Din citirea acestui manuscris — declară Al. Lapedatu în ședința înaltului for academic, ținută la 29 mai 1933 — autorul se vede a fi un om cu bogate și temeinice informațiuni asupra localității și a regiunii căreia acesta (ii) aparține, informațiuni culese nu numai din cărți ci și din conștiința directă și intuiția proprie a locurilor, oamenilor și împrejurimilor de care se va ocupa“¹¹. Referatul mai reliefa „expunerea... limpede și curgătoare care trădează pe omul deprins cu meșteșugul scrisului literar“. Cu toate aceste recomandări, monografia lui Sebastian Stanca a rămas în manuscris pînă în septembrie 1971, cînd, prin grija autorului acestor rînduri, a văzut fragmentar lumina tiparului în mai multe numere ale ziarului „Steagul roșu“ din Petroșani.

Alături de localizarea dramatică „Sergentul“ subintitulată „Episod din luptele de lingă Jiul, în pasul Surduc la începutul lui septembrie 1916“, precum și de alte lucrări, monografia istorică amintită mai sus este încă o dovadă că Sebastian Stanca (mutat încă din anul 1911 din Valea Jiului, mai întii la Sebeș apoi la Cluj, Alba Iulia și Sibiu) nu și-a uitat niciodată melegurile natale.

11. Vezi Constantin Pascu, *Cuvînt înainte* la ciclul de articole **Dr. Sebastian Stanca, Monografia istorică a Văii Jiului**, în ziarul „Steagul roșu“, Petroșani, din 11 septembrie 1971.

Sebastian Stanca a murit la Sibiu la 9 septembrie 1947, lăsînd — cum avea să remarce și dr. Vasile Netea în necrologul care i l-a dedicat — amintirea luminoasă a unui intelectual cu o vastă și solidă cultură și cu interesante contribuții în multe direcții. Inclinațiile sale literare au găsit mai tîrziu un teren fertil la cei doi fii ai săi, *Radu Stanca*, poet, dramaturg, om de teatru și eseist de mare valoare, animatorul „Cercului literar“ de la Sibiu și dr. *Horia Stanca*, publicist și traducător reputat.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Dr. SEBASTIAN STANCA, *Cum am înființat revista „Lucefărul“ la Budapesta*, în „*Revista de istorie și teorie literară*“, tomul 19, nr. 4, p. 645—652, București, 1970.

MIHAIL TRITEANU, *Bibliografie „Lucefărul“*, București, 1972.

OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU, *Spovedanii*, București, 1976.

OCTAVIAN C. TĂSLĂUANU, *Volum comemorativ*, Miercurea-Ciuc, 1978.

CONSTANTIN PASCU, *Nicolae Iorga la Petroșani*, în ziarul „*Steagul roșu*“, Petroșani, din 27 septembrie, 1969.

„*Minerva*“, *Enciclopedie română*, Cluj, 1929, p. 890.

UN LETTRÉ ORIGINAIRE DE PETROȘANI — SEBASTIAN STANCA

R é s u m é

Encadré dans la lutte générale des roumains de la Transylvanie pour garder leur être national, Sebastian Stanca, originaire du département de Hunedoara a lutté par l'entremise de porte-plume pour les mêmes idéals. Il a été l'un des animateurs de la revue „*Lucefărul*“ parue à Budapesta, Sibiu et Bucarest et l'auteur de quelques ouvrages d'histoire, des nombreuses pièces de théâtre, de quelques traductions valoureuses.